

³⁵ 200 de ani din istoria românilor dintre Prut și Nistru. 1812-2012, volum coordonat de Ioan-Aurel Pop. Chișinău, 2012, p. 201.

³⁶ Conflict started with a diversion organized by separatists near the Dubasari: Paraschiva Badescu. Conflictul din Transnistria/Republica Moldova după 20 de ani. <http://revista.ispri.ro/wp-content/uploads/2012/09/17-30-Paraschiva-Badescu.pdf>

³⁷ 200 de ani din istoria românilor dintre Prut și Nistru. 1812-2012, volum coordonat de Ioan-Aurel Pop. Chișinău, 2012, p. 202.

³⁸ The text of the convention in romanian: <http://tribuna.md/2012/01/04/doc-vezi-documentul-care-%E2%80%9Elegalizeaza%E2%80%9D-aflarea-trupelor-ruse-in-moldova/>

³⁹ War or Peace? Human Rights and Russian Military Involvement in the "Near Abroad" http://www.hrw.org/reports/1993/russia/#P169_26952

⁴⁰ Istanbul Document. <http://www.osce.org/mc/39569?download=true>, p.237.

⁴¹ 200 de ani din istoria românilor dintre Prut și Nistru. 1812-2012, volum coordonat de Ioan-Aurel Pop. Chișinău, 2012, p. 204.

⁴² 200 de ani din istoria românilor dintre Prut și Nistru. 1812-2012, volum coordonat de Ioan-Aurel Pop. Chișinău, 2012, p. 204

⁴³ Ibidem, p. 205

⁴⁴ <http://www.rferl.org/content/article/1075697.html>

⁴⁵ 331,8 US dollars from January 1, 2015.

⁴⁶ <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-19542669-livrarile-gaze-pentru-republica-moldova-prin-conducta-iasi-ungheni-incep-miecuri.htm>

⁴⁷ 200 de ani din istoria românilor dintre Prut și Nistru. 1812-2012, volum coordonat de Ioan-Aurel Pop. Chișinău, 2012, p.184-189.

⁴⁸ Jones Eric. Gagauzia Ș Strategic Point of Pressure, 31 march 2015 <http://foreign-intrigue.com/2015/03/gagauzia-strategic-point-of-pressure/>; Rinna Tony Ș Moldova, the EU and the Gagauzia Issue, 14 february 2014 <http://neweasterneurope.eu/interviews/1097-moldova-the-eu-and-the-gagauzia-issue>.

⁴⁹ Igor Chiosa. Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia (1909-1934). Chișinău. Institutul de Studii Enciclopedice, 2014, p. 88-89.

⁵⁰ <http://unimedia.info/stiri/video-episcopul-de-balti-si-falesti-marchel-face-agitatie-politica-pentru-ppcr-68476.html>

УДК: 323.232

© Любов Годнюк
(м. Чернівці)

ДИСПОЗИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ ВЛАДИ

Стаття аналізує один з ключових аспектів розуміння влади (серед яких вагомість і причинність, потенційність проблеми, інтенціональність влади, ресурси влади, структури і впливи. Серед основних джерел та засобів влади влади вирізняють (сила, примус, спонукання, маніпуляція, авторитет, інформація). Стаття пропонує виокремити інформацію як окрему диспозиційну можливість владного ресурсу.

Ключові слова: влада, ресурси влади, інформації, маніпулювання, "dispositional" влади, "potetnail" харчування.

Lubov Hodniuk The dispositional potential of information resources of power. This artical discusses a set of key problems in undstanding power (power and causation, actual / potential problem, the intentionality of power,resources and power, structure and power).Depending on the sources of the subject's submission to a powerholder's will, six basic forms of power are distinguished (force, coercion, inducement, persuasion, manipulation, authority, information).

Key words: power, resources of power, information, manipulation, dispositional power, potetnail power.

Liubov Godniuk. Potențialul dispozițional al sursei de informații și puterea. În articol este abordat unul dintre aspectele cheie în perceperea puterii: importanța și ponderea, intenționalitatea puterii, sursele, structura și influența puterii). Printre

principalele surse și mijloace ale puterii pot fi enumerate: forța, constrângerea, stimularea, manipularea, informația. În articol informația este abordată ca o sursă dispozițională aparte a puterii.

Cuvinte cheie: putere, sursele puterii, informația, manipulare, dispoziționalitate.

Концептуальний аналіз влади буде неповним без розгляду основ (джерел, ресурсів) влади. Що лежить в основі влади суб'єкта? Яким чином він здатним змусити об'єкт робити те, що той в іншому випадку не став би робити? Чому одні люди підпорядковуються іншим? Поняття ресурсів (засобів) влади дозволяє пояснити ці та інші проблеми і є важливим при проведенні емпіричних досліджень влади.

Будь-які диспозиційні поняття виражають *можливість (ймовірність) якихось подій у майбутньому*, вони можуть бути досить різними, так як за певних умов ці властивості *обов'язково* реалізуються. Люди володіють не тільки простими диспозиційними здібностями (властивостями), а й такими, які здійснюються з *їхньої волі*. Науковець П.Морріс використовує поняття „здатність” для характеристики саме цього виду диспозицій: „здатність включає в себе, в деякому розумінні, акт волі, вибір або рішення. Здібності тому залежать від самого актора, що здійснює їх активізацію: однією з обов'язкових умов даної здатності є рішення актора зробити це”¹. Здатність – це диспо-

зиція, яка актуалізується тільки в тому випадку, якщо у актора виникає відповідний намір; люди можуть реалізовувати свої здібності, а можуть і утриматися від цього з тих чи інших причин. Тому здатність може залишитися нереалізованою і за наявності необхідних умов.

У свою чергу, самі здібності також бувають різними. Люди, як зазначає Т.Бентон, можуть зробити щось „не тільки в силу їх внутрішньої природи”, але й в силу їх відносин з іншими людьми, колективами або матеріальними об'єктами (будинками, зброєю, землями, засобами виробництва, і т.д.² Іншими словами, деякі здібності залежать від речей, що не відносяться до природи людини, і для пояснення такого виду здібностей ми не можемо просто послатися на наявність якихось внутрішніх властивостей індивідів, а повинні розглянути наявні в нього ресурси, як внутрішні, так і зовнішні.

Це ще більше стосується здатності контролювати *інших людей*, тобто *соціальної влади*. Зрозуміло, в низці випадків видається, що здатність суб'єкта забезпечити підпорядкування об'єкта обумовлена його внутрішніми якостями, наприклад, його фізичною силою або інтелектом. Однак, це не зовсім так, оскільки контроль над людьми залежить як від суб'єкта, так і від об'єкта. З цієї точки зору влада суб'єкта над об'єктом не може бути внутрішньою властивістю суб'єкта, як здатність підняти руку або здатність мислити: вона є властивістю відносини між суб'єктом і об'єктом. Знання, *інформація* і сила не можуть *повністю* розглядатися як внутрішні властивості людей; вони є не вродженими, як, наприклад, здатність мислити, а набутими. Нарешті, сила, вміння, знання, *інформація* можуть використовуватися суб'єктом у процесі здійснення влади таким же чином, як і зброя, гроші чи якісь інші матеріальні предмети, що сприяють підкорення об'єкта, то й вони також можуть розглядатися як певні ресурси влади. У цьому розумінні поняття „ресурси влади” (засоби влади) можуть бути використані для пояснення *будь-яких* видів влади.

Те, що влада обумовлена певним набором ресурсів, що дозволяють суб'єкту реалізувати свою волю щодо об'єкта, вважається загальноприйнятним у дослідників влади. „Основними елементами будь-якого пояснення влади, є цілі актора і розподіл ресурсів, необхідних для їх досягнення”³. Характеризуючи роль „ресурсів” у поясненні і дослідженні владних відносин, Р.Даль підкреслює, що аналіз їх розподілу між індивідами і соціальними групами в різних суспільствах та історичних умовах – „де давній, загальновизнаний, поширений і переконливий спосіб пояснення, використаний Аристотелем у Греції в четвертому столітті до н.е., Джеймсом Херрінгтоном в сімнадцятому столітті в Англії, батьками-засновниками Американської конституції в кінці вісімнадцятого століття, Марксом і Енгельсом в дев'ятнадцятому столітті і багатьма видатними вченими двадцятого століття”⁴.

Отже, аналіз ресурсів влади абсолютно необхідний для розуміння розподілу влади в суспільстві, він допомагає виділити різні форми влади та оцінити її основні параметри.

Ресурси влади зазвичай визначаються як засоби, за допомогою яких один актор може вплинути на інших акторів⁵.

Всі автори згодні з тим, що ресурси влади можуть бути різними і немає єдиного „універсального” ресурсу влади. Це часом стимулює спроби визначити всі можливі ресурси влади і включити їх у загальну класифікацію. Наприклад, Е.Етціоні виділяє примусові ресурси, ресурси, що дають вигоди (*remunerative resources*) і нормативні ресурси влади⁶. С.Бекерек і Е.Лолер додають до цієї класифікації ще один тип ресурсів влади – знання/*інформація*⁷. Х.Лассуелл і Е.Кеплен висунули схему, в якій виділяється вісім основних ресурсів влади: влада (яка може виступати основою для іншої (більшої) влади), повагу, моральний обов'язок, любов, добробут, багатство, вміння і освіченість⁸. Р.Даль запропонував ще більш докладний перелік ресурсів *політичної* влади, що включає вільний час актора, гроші і багатство, контроль над робочими місцями, *контроль над інформацією*, соціальний стан, володіння харизмою, популярністю і легітимністю, посадові права, солідарність, здатність отримати підтримку інших людей і груп та ін.⁹ У даному випадку термін „ресурси влади” використовується відносно дуже широкого спектру речей – від матеріальних об'єктів до ментальних сутностей, які мають часом лише одну спільну рису: вони дозволяють суб'єкту змусити об'єкт діяти у відповідності зі своїми намірами.

Чи можемо ми віднести до ресурсів влади будь-яку річ (здатність), яка може вплинути на об'єкт? Дане питання стосується насамперед знання, вміння, моральних та інших особистісних характеристик. Т.Бентон пропонує розмежувати „можливості” і „ресурси” (*capabilities and resources*). „Можливості” включають знання, вміння, компетентність, силу і т.д., а щодо колективних акторів – якості внутрішньої організації, мораль, доступність знання, умінь та інші компоненти індивідуальних акторів, *способи комунікації*, якість лідерства і т.д. З іншого боку, ресурси акторів (як індивідуальні, так і колективні) включають ті ресурси влади, які пов'язані не з внутрішніми якостями актора, а з його відносинами з іншими людьми, колективами і матеріальними предметами (легітимний авторитет, доступ до засобів масової комунікації, контроль над інструментами примусу, володіння землею, будівлями, засобами виробництва, і т.д.)¹⁰.

Деякі автори також підкреслюють, що знання, вміння, компетенція, внутрішня організація, солідарність та інші якості подібного роду, які Бентон відніс до „можливостей”, грають *специфічну* роль у владі. Е.Голдмен пише, що для володіння владою обов'язково потрібні *інформаційні ресурси*:

суб'єкт повинен мати певні знання дій, які можуть забезпечити досягнення бажаного результату. Відсутність відповідної інформації означає відсутність влади¹¹. С.Бекерек, Е.Лолер, Д.Ронг та інші дослідники також вважають, що знання відіграють особливу роль у здійсненні влади, однак вони не обмежують „ресурси” виключно „зовнішніми” засобами впливу. Наприклад, Д.Ронг приділяє велику увагу аналізу форм влади, заснованих на „нематеріальних” ресурсах індивідів – знанні, інформації і т.д. і особливо підкреслює роль таких колективних ресурсів влади, як солідарність і організація¹².

Даний підхід видається більш обґрунтованим. По-перше, роль „зовнішніх” і „внутрішніх” ресурсів у владних стосунках у відомому сенсі однакова: і ті й інші є засобами впливу суб'єкта на об'єкт, висловлюють їх нерівність і залежність об'єкта від суб'єкта. По-друге, в деяких випадках влада, ґрунтується виключно на „внутрішніх” ресурсах, наприклад, на фізичній силі, володінні важливою інформацією або інтелектуальній перевазі. Тобто, влада існує і без „зовнішніх” ресурсів. Тому, якщо відносити до ресурсів тільки „зовнішні” засоби впливу на об'єкт, то неминуче прийдемо до висновку, що суб'єкт може мати владу, не володіючи ресурсами влади.

На наш погляд, поняття „ресурси влади” слід відносити до *будь-яких* засобів, що використовуються суб'єктом для підпорядкування об'єкта – фізичним, психічним, соціальним, організаційним та ін, тобто використовувати його в найширшому сенсі, як у наведеному вище визначенні. Ми можемо вважати ресурсами влади легітимність і зброю, багатство і офіційний статус, якісь ідеї і елементи навколишнього середовища, традиції та людей (влада *A* над *B* може бути ресурсом влади *X* над *Y*) і т.д. Це не заважає проводити відмінності між видами ресурсів влади і відносити деякі з них (відповідні знання, вміння, елементарні фізичні здібності суб'єкта) до числа обов'язкових.

Можуть заперечити, що при такому широкому розумінні „ресурсів” важко розрізнити „ресурси” і „нересурси”, оскільки кількість речей і явищ, які один актор може використовувати для впливу на іншого, може бути, по суті, необмеженим. З цим частково слід погодитися: вираз „кошти, які один актор може використовувати для впливу на іншого актора” є неточним і потребує коригування. По-перше, його слід замінити виразом „засоби, які можуть забезпечити підпорядкування одного актора іншому актору”. Це дозволить розрізнити ресурси влади і ресурси впливу. По-друге, ми повинні вважати ресурсами влади суб'єкта тільки ті кошти на об'єкт, які суб'єкт контролює і може використовувати в потрібний час: до них не належать всі можливі засоби, потенційно здатні забезпечити підпорядкування об'єкта, так як багато хто з них не контролюється суб'єктом або недоступні йому (про це мова піде далі). По-третє, очевидно, будь-який матеріальний предмет, духовна сутність

або норма можуть використовуватися як ресурс влади. Але не обов'язково щодо *будь-якого* об'єкта. Наприклад, гроші не можуть впливати на тих людей, які в них не потребують; зброя не в силах змусити підкорятися тих, хто не дорожить своїм життям; легальна позиція може і не вплинути на осіб, які не звикли до дотримання правових норм. У політичному аналізі важливо не змішувати всю сукупність засобів *політичного впливу*, які є у суб'єктів політики, і ресурси, які можуть забезпечити їм *необхідний результат* у відносинах з певними індивідами, групами чи організаціями. Іншими словами, *речі стають ресурсами влади тільки відносно певних об'єктів*. Багатство, знаряддя примусу, посадові повноваження виявляться безсилими при спробі здійснити владу над релігійним фанатиком, вони навряд чи зможуть змусити його, наприклад, підкоритися урядовій політиці щодо церкви. У цьому випадку ресурсом влади швидше можуть стати контроль над інформацією і здатність маніпулювати свідомістю.

Далі, ресурси влади забезпечують підпорядкування об'єкта не в будь-яких ситуаціях, а тільки за наявності певних умов. Зброя не може стати засобом влади, якщо ті, на кого воно спрямоване, перебувають у безпечному місці; земля та інші природні ресурси та цінності мають потенціал підпорядкування тільки в тому випадку, якщо вони не загальнодоступні.

Таким чином, необхідно провести різницю між (1) всіма доступними суб'єкту засобами впливу на інших людей, (2) засобами, за допомогою яких він може домогтися підпорядкування даного конкретного об'єкта (загальні ресурси влади) і (3) ресурси, які суб'єкт може використовувати для підпорядкування об'єкта в даних обставинах (конкретні ресурси влади). На практиці ж поняття „ресурси влади” часто використовується у всіх вищевказаних значеннях без попереднього уточнення, що нерідко веде до плутанини в поняттях і помилкових висновків. Іноді владою наділяються люди, які володіють лише якимись засобами впливу на інших людей (а вони можуть виявитися і неефективними стосовно конкретних об'єктів).

Хоча термін „ресурси влади”, як уже зазначалося, часто використовується без уточнення його змісту, ідея про те, що саме по собі володіння ресурсами не обов'язково приводить до влади, вважається загальноприйнятною. Багато дослідників стверджують, що ресурси можуть стати основою владного відносини лише в тому випадку, якщо суб'єкт володіє відповідним знанням та вмінням їх використовувати. Це видається цілком правомірним: якщо суб'єкт не може використовувати наявні в нього ресурси, то він володіє лише потенційною владою (потенціалом для влади) і фактично (в даний момент) не здатний домогтися підпорядкування об'єкта.

Таким чином, суб'єкт повинен володіти необхідним знанням та вміннями для того, щоб успішно використовувати свої ресурси влади, тобто ма-

ти певну інформацію. Однак, і цього буває недостатньо для виникнення владних відносин, якщо суб'єкт не може використовувати свої ресурси (або деякі з них) з моральних, релігійних, правових, політичних чи інших самообмежень або через якісь свої психологічні характеристики. Наприклад, моральні чи релігійні самообмеження і відрізняються від фобій, їх вплив на поведінку може бути аналогічним: релігійний фанатик так само не може діяти проти своїх переконань, як kleptomан не може утриматися від крадіжки. Соціальні норми не є вродженими, але нерідко вони настільки міцно вкорінюються у свідомості та поведінці людей, що люди вже не можуть порушити їх приписів. Зрозуміло, ставлення людини до тих чи інших норм може змінюватися, але протягом якогось часу норми можуть ефективно впливати на його поведінку, обмежуючи вибір цілей і засобів їх досягнення.

Хоча і відсутність у суб'єкта відповідного наміру щодо об'єкта, і відсутність у нього здатності домогтися підпорядкування об'єкта означають відсутність влади, ці два випадки слід розрізняти. У першому з них у актора є потенціал влади, який може стати основою влади, якщо у актора з'явиться відповідна інтенція щодо об'єкта. У другому ж випадку його немає, так як у актора немає ресурсів влади.

Таким чином, для володіння і здійснення влади актор повинен володіти необхідними ресурсами і бути здатним використовувати їх для досягнення своїх цілей. Американський науковець Д.Ронг докладно проаналізував ліквідність різних ресурсів влади, підкресливши відмінність між індивідуальними і колективними ресурсами. Він вважає, що більшість ресурсів, якими володіють індивіди – вільний час, гроші, репутація, персональні якості, вміння маніпулювати, деякі види знання або *інформації* – мають порівняно високий рівень ліквідності, тобто їх легко підготувати до використання або переорієнтувати з одного об'єкта на інший. І, навпаки, колективні ресурси набагато більш різноманітні за своєю ліквідністю. Нерідко вони тільки починають формуватися по мірі виникнення групової солідарності, організації та лідерства шляхом мобілізації раніше неорганізованих індивідів. Тому владні можливості груп варіюються „від актуальної влади, здійснюваної повністю організованими і мобілізованими індивідами, групами та інститутами, до порівняно віддаленої можливості досягнення влади людьми, які хоч і поділяють деякі загальні устремління, але не мають будь-якої громадської організації або усвідомлення колективної ідентичності”¹³.

Для того щоб підкреслити, що влада є відносинами між суб'єктом і об'єктом (а не є приналежністю суб'єкта), деякі дослідники використовують поняття „владна (дис)позиція”. Р.Моккен і Ф.Стокмен вважають, що влада акторів „пов'язана з певним становищем, яке вони займають у системі [владних] відносин”¹⁴. Просто володіння ресур-

сами влади, пишуть вони, не обов'язково веде до влади: ресурси повинні бути пов'язані з владною позицією, що дозволяє їх ефективно реалізувати. Специфічна комбінація ресурсів влади, яка може бути використана в такій позиції – це „база влади” („power base”). Владна позиція характеризує реляційний аспект влади, а база влади (ресурси) – субстанційний аспект. „Коли нас цікавить реляційний аспект влади, ми звертаємо увагу головним чином на те, як використовується владна позиція щодо позиції інших акторів. Коли увага зосереджується на субстанційному аспекті, на використанні ресурсів, то на передній план виходить база влади”¹⁵.

Ідея про те, що влада ґрунтується на комбінації позиції і ресурсів, була також розвинена Ч.Якобсеном і А.Коеном. Для того щоб пояснити, чому соціальні групи з величезними ресурсами влади виявляються безсилими перед групами з більш скромними ресурсами, вони пропонують чітко розмежувати поняття „владні ресурси” (*power resources*) і „потенційна влада” (*potential power*). Останню вони визначають як „можливість використовувати ці ресурси для досягнення потрібних результатів щодо певних проблем. Ця можливість залежить не тільки від кількості ресурсів та їх типу, а й від співвідношення можливостей конкуруючих сторін використовувати свої ресурси при вирішенні конфліктних ситуацій”¹⁶. Тому „потенційна влада” є результатом взаємодії двох складових: ресурсів влади і позиції, котру займає актор при вирішенні конфліктної ситуації. Позиція є структурним елементом потенційної влади, що позначає її „відправну точку”. Ресурси – динамічний елемент влади, вони виражають спонукальні сили, що зумовлюють сам процес владарювання. Самі по собі ресурси і позиція, як підкреслюють Якобсен і Коен, не наділяють владою: ресурси, які не можуть бути використані суб'єктом для вирішення проблеми, залишають його безсилим, а позиція, не підкріплена відповідними ресурсами, „є тимчасовою ілюзією влади”¹⁷.

В обох вищенаведених поясненнях „владна позиція” фактично означає сукупність умов (обставин), в яких суб'єкт може ефективно використовувати свої ресурси для досягнення певних цілей. За деяких обставин ресурси можуть бути використані, в інших – ні. Тому деякі дослідники запропонували більш детальне пояснення владних відносин шляхом уточнення умов, в яких ресурси можуть ефективно використовуватися об'єктом.

Дане питання детально розглядалося теоретиками соціального обміну. На їх думку, в основі влади лежить *залежність*. Джерелом влади виступає нерівномірний розподіл ресурсів, яке змушує об'єкт підкорятися суб'єкту в обмін на ті чи інші цінності або послуги. Іншою умовою виникнення владного відносини є неможливість для об'єкта отримати ці цінності та послуги з інших джерел. Ефективність використовуваних суб'єктом ресурсів тому обумовлена двома параметрами: (1) ступенем значущості для об'єкта одержуваних від

суб'єкта цінностей і послуг і (2) наявністю і доступністю альтернативних джерел їх отримання, а значить *інформації* про них. Влада, таким чином, обумовлена залежністю об'єкта від суб'єкта, оскільки суб'єкт має ресурси, які об'єкт може отримати тільки в результаті підпорядкування суб'єкту. Залежність же є наслідок нерівного розподілу ресурсів і технології їх використання. Розподіл контролю над бажаними ресурсами безпосередньо обумовлює залежність. Однак, остання автоматично не веде до підпорядкування, оскільки підпорядкування виникає лише в тому випадку, якщо в об'єкта немає можливостей досягнення благ і послуг з інших джерел або останнє веде до ще більших втрат для об'єкта. Тобто, кількість влади визначається балансом взаємної залежності об'єкта, суб'єкта і можливостями її уникнення: чим більше дисбаланс і важче уникнути залежності, тим більше об'єкт змушений підкорятися суб'єкту і, отже, тим більше влада суб'єкта над об'єктом¹⁸.

Варто зробити заувагу щодо маніпуляції, коли *A* має здатність маніпулювати поведінкою *B* шляхом використання дезінформації. Оскільки *B* також може володіти даною здатністю відносно *A* (хоча це може і не допомогти йому уникнути маніпуляції з боку *A*), навряд чи слід вважати, що такий ресурс влади (здатність використовувати дезінформацію) є „рідкісним”. Він також не є „насущним”, оскільки *B* може бути зовсім не зацікавлений у тому, щоб кимось маніпулювати чи свідомо дезінформувати.

Очевидно, що і ці пояснення використання ресурсів влади, також не можуть претендувати на статус універсальних схем аналізу влади та її джерел, хоча цілком застосовні до окремих форм влади. Мабуть створення такої схеми неможливо в принципі з-за великої різноманітності ресурсів влади і їх „несхожості”: різні ресурси діють по-різному. Крім того, один і той же ресурс може мати кілька різних способів застосування, а суб'єкти влади зазвичай використовують не один ресурс влади, а їх сукупність. Тому певні ресурси найчастіше асоціюються з конкретними формами влади.

¹⁸Morriss P. Power: A Philosophical Analysis. Manchester: Manchester University Press, 1987. – P. 25.

²Benton T. Objective Interests and the Sociology of Power // Power: Critical Concepts / ed. by John Scott. Vol. 2. London: Routledge, 1994. – P. 297; (P.283-307).

³Martin R. The Sociology of Power. London: Routledge and Kegan Paul, 1977. – P. 50.

⁴Dahl R. Power as the Control of Behaviour // Power / ed. by Steven Lukes. Oxford: Blackwell, 1986. – P.44; (P. 37-58).

⁵Baldwin D. Paradoxes of Power. New York: Basil Blackwell, 1989. – P.89.; Dahl R. Modern Political Analysis. 5th ed. Englewood Cliffs (New Jersey): Prentice Hall, 1991. – P.35.

⁶Etzioni A. Comparative Analysis of Complex Organizations. On Power, Involvement, and Their Correlates. New York: The Free Press, 1961. – P.5.

⁷Bacharach S, Lawler E. Power and Politics in Organizations. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1981. – P.34.

⁸Lasswell H., Kaplan K. Power and Society. New Haven: Yale University Press, 1950. – P.87.

⁹Dahl R. Who Governs? Democracy and Power in an American City. New Haven: Yale University Press, 1961. – P.226.

¹⁰Benton T. Op. cit. – P. 298.

¹¹Goldman A. Toward a Theory of Social Power // Philosophical Studies.– 1972., Vol.23. № 4. – P. 230; (P.221-268).

¹²Bacharach S., Lawler E.J Op. cit.; Wrong D.H. Power: Its Forms, Bases, and Uses. With a New Preface. Oxford: Basil Blackwell, 1988. – P. 134.

¹³Wrong D. Ibid.

¹⁴Mokken R., Stokman F. Power and Influence as Political Phenomena // Power and Political Theory: Some European Perspectives / ed. by Brian Barry. London: Wiley, 1976. – P. 42; (P.33-54).

¹⁵Ibid. – P.47.

¹⁶Jacobsen C., Cohen A. The Power of Social Collectivities: Towards an Integrative Conceptualization and Operationalization // British Journal of Sociology. 1986. Vol. 37. № 1. P. 109; (P.106-121).

¹⁷Ibid. – P.110.

¹⁸Martin R. The Sociology of Power. London: Routledge and Kegan Paul, 1977. – P. 50-58.